

ОРИГИНАЛЕН ПРИНОС В СЪВРЕМЕННАТА БЪЛГАРСКА ЛЕКСИКОЛОГИЯ

(Недялкова, Н. Художествена неология. София:
Съюз на филолозите българисти, 296 с.)

Кирил Димчев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

1. Нели Недялкова е доктор по филология. Защитила е дисертация по проблеми на неологизмите в българския език („Поетични неологизми в съвременната българска поезия“). През 1992 г. издава книгата си „Неологизми в съвременната българска поезия“.

Новоизлязлата ѝ книга „Художествена неология“ е успешен опит за изследване на български неологизми и оказионализми, употребени в текстове на 51 автори – творци на словото, които в писма до Н. Недялкова изразяват отношението си към създадени от тях думи. Книгата привлича вниманието на читателя с достойнствата си на зряло научно проучване.

Н. Недялкова изследва богат емпиричен материал от произведения на поети, писатели, драматурзи, публицисти и пр., като използва писмата, в които се изяснява „биографията“ на сътворени от тях нови думи. Писмовната форма на анализирания текстове дава основание на авторката да определи книгата си като „епистоларна“. Според нея са оправдани твърденията на някои литературни критици, които говорят за „епистоларен бум“ в „съвременното българско културно пространство“. Тя привежда примери от Георги Господинов („Писма до Гаустин“), Константин Павлов („Писма до Светлин“), Хорхе Букай („Писма до Клаудия“). Подкрепа на това свое твърдение открива и във факта, че „през 2009 г. Музеят за комуникации в Берлин предоставя за изследователски цели 1200 войнишки писма от Втората световна война“ (с.13 – 14).

Анализът на авторката е професионален. Цитират се данни от съвременни библиографски източници. Проявява се много добрата ѝ лингвистична подготовка. Социолингвистичният подход на филоложката дава възможност за отделните факти да откроява особености на езика като функционираща система, като социопсихокултурно явление. Показателни в това отношение са някои нейни акценти, от които по-важни са следните.

– Разкриват се потенциалните възможности на българския език за създаване на нови думи и изрази, приемливи от гледище на нормативните книжовни изисквания.

– Детайлно се анализира индивидуалното в речевите изяви на авторите на писмата.

– Убедително се откроява евристичният потенциал на създателите на думите и владееенето на регистрите на съвременния български книжовен език. На много места авторката изтъква и естетическия усет на творците на художественото слово.

– Обръща се внимание и на изразяваните от авторите на думите смисли. Правят се изводи за културния кръгозор на творците, за емоционалнооценъчното им отношение към заобикалящата ги действителност.

2. Интерес представлява прилаганият похват – използват се разсъждения в писмата, за да се разкрият вижданията на изследователката по редица лингвистични проблеми.

Така например във връзка с разсъжденията на Бойко Ламбовски Н. Недялкова пише: „Във втората половина на XX век се наблюдава okazjiонален „бум“, но сътворяването на okazjiонализми зависи от характеристиките на самата епоха и от състоянието на общонационалния език. Някои автори почти не използват тези единици на речта, при други okazjiоналният словник е изключително обемен и се оформя поетика на okazjiонализмите“ (с. 26).

Авторката цитира Димитър Светлин и достига до обобщения за спецификата на психолингвистичните закономерности в процеса на художествената комуникация. Позовавайки се на Кр. Алексова, изследователката заключава, че е нужно да се проучва „корелацията между комплекс от социални, демографски, социалнопсихологични параметри (независими променливи) и езикови особености (зависими променливи)“ (с. 57).

Неслучайно след писмото на Евстати Бурнаски лексиколожката характеризира художественото общуване като процес на взаимодействие на автора с реципиента. Това взаимодействие е важен фактор за издигане на равнището на културата и за социализацията на личността. Разглеждат се „идеи на културологията“, като разсъжденията се подкрепят с тези от произведения на Алберт Швайцер, Андре Малро, Мишел Фуко, Юрген Хабермас (с. 65).

След всяко от писмата изследователката оформя кратки статии, в които показва завидна библиографска осведоменост и собствено виждане по лингвистични и културологични проблеми. Тези статии биха могли да бъдат публикувани в отделен труд, посветен на лингвистични и културологични проблеми.

3. Авторката представя неологията като раздел на лексикологията, „който изучава новите думи и има преки връзки с общата теория на езика, с лингводидактиката, социолингвистиката, компютърното моделиране и др.“ (с. 8). За целите на изследването *неологизмите* се определят като думи, които „имат номинативна функция и възникват от обществените потребности да се назовават нови предмети, понятия и явления“ (с. 9), а *окаizziонализмите* – като „случайни единици или авторски конструкции, изразяващи чувства, оценки и др.“, но „не са възпроизводими и не се трансформират в системни езикови единици“ (с. 9).

В двете части на книгата („*Писма на писатели за неологизми*“ и „*Из интервюта за неологизми в поезия и проза*“) се анализират думи, регистрирани от авторката в *поезия* (29 писма), в *проза* (15 писма), в *драматични произведения* (5 писма). Творците сами „разказват“ за биографията на някои от новите си думи. Едни от авторите споделят, че думите са сътворени „спонтанно“ (*есеннокръвени* – Г. Данчев, с. 35), други – че са сътворени по логичен път („до самата дума *Христофория* стигнах по логичен път“ – Г. Константинов, с.39); трети – че „тези думи се раждат инстинктивно, те не са плод на умуване, а на щастливо хрумване“ (*следварително* – О. Орлинов, с.113) или че случайно са се отронили „от върха на перото“ (*лъжевъзраждане* – Г. Мишев, с.149); четвърти – че разглежданите думи нямат „биография“, т.е. „материализират някаква доловена (...) необходимост от точно такава дума“ (*нелюбов* – Ст. Пенчева, с. 134); пети – че в сътворяването на думи има и „фолклорни навеи“ (*жици-камишици* – Н. Хайтов, с.199) и пр. Очевидно рецензиращият труд предлага възможности за допълнително проучване и осмисляне на мотивите за „изковаване“ на нови думи и на моделите, по които тези думи се създават.

В книгата се анализират и оказионализми от интервюта с В. Петров (*транзистерия*, с.234), Г. Ивчев (*киборгиня*, с.240), Д. Симова (*подприатели*, с. 243), Е. Евтимов (*болкопади*, с.246), Н. Вълчев (*цветоборец*, с. 255), Ст. Поптонев (*звънкогласие*, с.256) и Хр. Радевски (*песносвирене*, с. 262).

4. На много от *оказионализмите* е направен анализ, който включва: заглавната дума; контекста, в който е употребена; описание.

„В повечето случаи описанието има две страни:

4.1. Езикова страна (словообразуване, езикови характеристики, езикови явления, илюстративен материал, фреквентни бележки).

4.2. Литературна страна (заглавия, пародия, графична оформеност, стиховедски бележки и др.)“ (с.18).

За изследователката контекстът може да бъде по-широко понятие („включва всички фактори, съпътстващи вербалната комуникация“) и по-тясно понятие („има се предвид лингвистичният контекст“). „Различават се: вербален, демонстративен, дистанционен, експлицитен, комуникативен, културен, линеен, операционен, паралингвистичен, психологичен, ситуативен, структурен и др. типове контексти.

В книгата контекстите са от творби на съвременната българска литература, различават се: микроконтекст (на изречението) и макроконтекст (в границите извън изречението). Контекстът, като съвкупност от условия за разбиране на изказванията, се свързва с фоновите знания, които са необходим фактор за коректно речево общуване. Особен вид на тези знания е филологическият аспект, свързан с адекватно възприятие на всички видове алузии: образи, символи, тропи и др.“ (с.18).

5. Интерес предизвикват разсъжденията на Н. Недялкова за индивидуалния стил на авторите на писмата: стилът на някои от авторите ѝ напомня стила на кореспонденцията на Марк Аврелий – обясненията им за неологизмите прили-

чат на записки или фрагментарни бележки; стилът на други автори се отличава с деловитост, стилистична точност и напомня „писмовната култура на император Юлиан“; стилът на текстовете на трета група автори отвежда към Марк Цицерон (с.16). Определена група писатели „се представя с чисто славянски характер, писмата им са монологични или диалогични, наситени с психографски ремарки. Те се вписват в епистоларното изкуство на творци като Иван Тургенев или във възрожденската култура на автори като Васил Априлов, Неофит Рилски и Петко Славейков, които в кореспонденцията си изясняват граматични и литературни въпроси“ (с.17). Препратките, които авторката прави почти след всяко от писмата, отразяват нейната култура и много добрата ѝ библиографска осведоменост.

6. Книгата съдържа и три словника, в два от които авторката е подредила анализираните думи – „Словник на неологизми“ („с бележки за по-силната изява на думите в определен стил“, с.263–266) и „Словник на *оказионализми*“ (с.267 – 272), който съдържа 173 авторови думи. Третият словник („*Неологизми в словник*“, с. 205 – 207), придружаващ писмото на Р. Стоянов, представя около 53 сътворени от него думи и изрази. Включените в словниците думи и изрази биха могли да бъдат обект на допълнително проучване.

7. С „Писма на писатели за езика на майката“ (с.273) авторката поставя нова тема за изследване – за „мамините думи“ и за думите, „завещани ни от майките“. В почти всички публикувани писма се обосновава идеята, че за майчините думи се пише трудно. И в същото време, че темата е интересна, защото „всеки човек ги носи в сърцето си като Голгота“ (с.277).

8. Трудът на Нели Недялкова „Художествена неология“ е предназначен за лингвисти, литературоведи, учители, ученици и за всички, които се интересуват от проблемите на българската лексика. Книгата заема подобаващо място в изследванията на българската словесност с богатия емпиричен материал, с точните наблюдения и анализи, с разкритите модели на словотворчество, някои от които показват непознати страни от възможностите, които предлага българската езикова система и пр.

Висока оценка заслужава умението на Н. Недялкова успешно да използва разнообразни регистри на българския книжовен език. Впечатлява не само богатата езиковедска осведоменост, но и евристичният потенциал на филоложката. Приятно впечатление оставя проявеният усет за важно и съществено; акцентите, с които авторката откроява значимостта на една или друга постановка.

ORIGINAL CONTRIBUTION TO CONTEMPORARY BULGARIAN LEXICOLOGY

Prof. Kiril Dimchev

✉ Sofia University „St. Kliment Ohridski“
1504 Sofia, 15 „Tsar Osvoboditel“ Blvd
kirildimchev@abv.bg